

**HANA
ADROVIĆ**

Odgovor

■ Laguna ■

Copyright © 2024, Hana Adrović
Copyright © ovog izdanja 2024, LAGUNA
Fotografije © Sever Zolak

Ovo je knjiga o prijateljstvu.

Sadržaj

Predgovor	9
Dobro došli u Majami	13
Put do „Nešto drugačije“	17
Zbog čega baš „Nešto drugačije“?	28
Krenimo od kraja – Iva Voneve	30
Istorija digitalnog dobacivanja	33
Emisija „Nešto drugačije“ opstaje na <i>Youtubeu</i> dok se mreža i ceo svet menjaju.	40
Kontroverza komentara	43
Moj život ispred i iza ekrana	45
Javna VS privatna ličnost	55
Neću da budem žrtva!	65
Biti Hana Adrović	79
„Nešto drugačije“: Gosti i u knjizi	83
Bliski susret sa autorom komentara – MMB	85

<i>Samopouzdanje u četiri zida</i> – Ana, 16 godina	98
<i>Stvarnije od stvarnog</i> – Danijela Gašparac	107
<i>Drugarice i zabranjena F reč</i> – Marija Ratković. . . .	118
ODABRANI KOMENTARI	133
Važni termini iz domena digitalnog nasilja	165
Zahvalnica	177
<i>O autorki</i>	179

„Žena je poput vrećice čaja – nikad ne znaš koliko je jaka dok se ne nađe u vrućoj vodi.“

Eleonor Ruzvelt

Kada me je Hana zamolila da napišem predgovor za njenu knjigu, mislila sam da ću lako složiti red reči u rečenici, da će to biti lagan zadatak u kojem ću objasniti sve iza-zove, mogućnosti, zamke i posledice života u digitalnom prostoru. Kako sam prolazila stranicu po stranicu, reč po reč, u glavi su mi se sklapale slike obojene tugom i besom, slike koje želite da prebojite drugim bojama, kao i željom da to uradim odmah i sada. A znam da je nemoguće, da nije do jedne osobe, da je do društva koje promoviše kulturu i nekulturu komunikacije, baš kako je i prikazano u knjizi *Odgovor*.

Shvatila sam svu snagu i krhkost ove devojke koja se našla u vrućoj vodi u kojoj je ključalo nasilje. Nasilje prema

integritetu. Prema polu. Nasilje zbog toga što je žena. Zato što je lepa žena. Pametna, interesantna i hrabra. Zato što je krhka i zato što je jaka.

Na stranicama knjige koju ćete pročitati u dahu upoznate hrabru Hanu i njenu priču koja na osetljiv način govori o iskustvu sa digitalnim nasiljem. Hana je pokazala neverovatnu hrabrost deleći lična iskustva kao žena koja je preživela u svetu digitalnog nasilja, i dalje živi u njemu. I njen glas i ova knjiga predstavljaju još jedan veliki korak koji su napravile mlade žene progovorivši o seksualnom, verbalnom, psihičkom, fizičkom i ekonomskom nasilju o kojem se u Srbiji šapuće, nikako glasno govori. Jer žrtve su ovde uvek krive za sve.

Hana piše iskreno, sugestivno, lako, empatično, ali i racionalno i osvetljava traumu i bol kroz koje žene prolaze kad se suoče sa onlajn nasiljem.

Ovaj vid nasilja predstavlja izuzetno kompleksan fenomen koji često obuhvata kombinaciju različitih oblika zlostavljanja, počev od verbalnog, emocionalnog, seksualnog zlostavljanja, pa sve do fizičke torture ili makar osećaja fizičkog bola u duši. Posebnu težinu daje prisustvo velikog broja ljudi koji prate proces zlostavljanja i trajnost samog zlostavljanja jer se tragovi zauvek zadržavaju na internetu.

Svi mi koji koristimo internet možemo biti izloženi digitalnom nasilju u bilo koje doba dana (24/7) i na bilo kom mestu, od nasilnika se ne može pobeći jer je on u telefonu, znači, u džepu, torbi, ispod jastuka. Informacije se brzo

šire, pa se broj osoba koje su direktno ili indirektno uključene u digitalno nasilje može znatno i nekontrolisano povećati za veoma kratko vreme. Kada se jednom postave na internet, zlonamerne informacije teško je ukloniti i mogu se, po potrebi, ponovo iskoristiti, što svaki put dodatno povređuje žrtvu.

Kroz Haninu knjigu razvićete dublje razumevanje prema dugoročnim posledicama digitalnog zlostavljanja na emocionalno i psihološko stanje žena. Uticaj digitalnog uznemiravanja može biti razoran, izazivajući anksioznost, depresiju, pa čak i suicidalne ideje.

Verujem da će ova knjiga biti priručnik za razvoj empatije za svakoga ko želi da razume posledice digitalnog zlostavljanja, kako se oseća osoba koja pati, koliko to utiče na njenu percepciju, ponašanje, funkcionisanje u svetu. Čitanje ove knjige će vas podstaknuti da razmislite o svojim i tuđim iskustvima i da shvatite da je neophodno jačati veštine tolerancije, razumevanja, empatije prema osobi koja pati.

Odgovor je knjiga koja se tiče svakog od nas, pomaže svima nama da razumemo kako nasilje nastaje, raste, jača i koje sve posledice ima po pojedinca i njegovo okruženje. Pomaže nam i da preispitamo svoj odnos prema ovom društvenom fenomenu i osvestimo da svako od nas može da uradi sledeće – da primeti nasilje i da na njega reaguje. U ovom trenutku tek svaka deseta osoba stane u zaštitu osobe koja trpi, a onaj ko se suočava sa zlostavljanjem zna da su dovoljni podrška i razumevanje makar jedne osobe da bi

se krenulo dalje. Za mene su ljudi koji reaguju na nasilje i ustanu da zaštite osobu koja trpi superheroji ovog doba.

Na kraju, želim da zahvalim Hani na poverenju koje mi je ukazala, kao i na snazi koju poseduje. Mogu misliti koliko je bilo teško pisati o svemu što je doživela i doživljava.

Hvala i vama što ste uzeli ovu knjigu u ruke i počinjete da čitate o onome što se može desiti vama, nekom iz vaše porodice, vašem detetu, svakom. Hvala što ćete razumeti Hanu, sve koji još trpe i čute, one koji su progovorili, slomljene i ponovo sastavljene, žrtve i njihove porodice i prijatelje.

Ana Mirković, psihološkinja

Dobro došli u Majami

Puče mi žica na čarapi. Ništa, moraću da ih skinem i bacim. Pomalo nevoljno sećam se da je moja mama, kao i sve žene, ne tako davno, imala „lek“ za ovaj peh. Ona bi bezbojnim lakom prešla jednom ili dvaput na mestu gde je žica krenula i sve bi stalo. Čarapa bi, osim tog jednog mesta, bila popravljena, kao nova. Moja generacija zgužva i baci ono što ne valja, nema popravke. Uostalom, i same svilene, odnosno *nylon* čarape više su pitanje nostalgичne mode nego stvarna potreba. Jednom sam u *Politikinom zabavniku* pročitala da je *nylon* dobio ime po Njujorku i Londonu. Zvučalo je tako gordo, a danas je najlon sinonim za veštački jeftin materijal. Ovde, u Americi, mnogo je izraženija kultura koja će kod nas tek doći. Jednokratna ambalaža, upotreba i bacanje. Gledam milionski grad iz stana na vrhu jedne od mnogobrojnih kula. Svetlost je raspoređena tako da izgleda kao da grad nikad ne spava. Ipak, većina ljudi je sigurno u svojim kućama ispred ekrana na kome je *entertainment*. Zabava se danas nalazi

u kući, odmah tu, u džepu, na klik. Mnogo manje nego na ulicama.

Priča koju želim da ispričam ne dešava se u Majamiju. Bez Majamija, svakako, ona ne bi postojala. Tek ovde, dok sedim sama i zamišljeno gledam u grad, u bademantilu, odigravajući nevoljno scenu iz *noir* filma... tek sada imam dovoljnu distancu da promislim o svemu što se desilo i o onom što će tek doći. Izdvojena iz svog grada, izrezana kao lik za kolaž na storiju. Ja sam i dalje ja, ali sve ono što se desilo izgleda mi nešto drugačije nego što sam to mislila onda kada sam još bila duboko uronjena u samo taj, jedan jedini kontekst u Beogradu. Poslednji serijal emisije „Nešto drugačije“, snimljen u Crnoj Gori, već me je pripremio da je promena jedina konstanta. Da će od emisije koju sam započela ostati samo ono što je važno, ono prevodivo, ono „za poneti“. Pre deset godina nisam ni mogla da zamislim da ću se naći u Americi, na snimanju sezone svoje autorske emisije. Tačnije, mogla sam samo da maštam.

Ne, ovo nije priča o mom poslovnom uspehu. U njoj nema recepta za uspeh i ja nisam zaradila ferari, pa da sada delim to iskustvo sa svetom. Prava priča je mnogo zamršenija. Misteriozna soba, misteriozni uvod... Pogled unazad sa fokusom na samo jedan detalj koji sam uvek rado preskakala, prekrivala osmehom i prećutkiivala u intervjuima. Dopada mi se da ljudi očekuju da saznaju šta je i kad bila ta prelomna tačka. Priča iz prvog lica. Veoma nalik biografijama koje se mogu izabrati u knjižari. Tenzi-ja koja raste, opisi detinjstva, publika koja čeka eskalaciju na kraju karijere, ali kroz priču shvataš da je odgovor bio tu od samog početka. Jedan jedini odgovor na milion pitanja koja postoje na početku.

Bilo bi mi lakše da nazdravim samoj sebi u odrazu prozora koji gleda na grad i počnem. Šampanjac je u frižideru, hladi se. Obećala sam sebi da ću nazdraviti na kraju, a ako sam nešto naučila za ovih deset godina – to je svakako odlaganje zadovoljstva. Kada je bilo teško, znala sam, negde me čeka taj ohlađeni šampanjac, kolačić, višnja na vrhu šlaga. Večeras je došlo vreme da se rečima ispiše ono što sam oduvek čuvala samo za sebe. Odgovor. Ima li boljeg razloga za slavlje? Još samo malo...

Postoji puno načina da priča počne. Može da počne *in medias res* – ja sam Hana Adrović i onda flešbek. Dosta toga ljudi ne znaju. A trenutno internetom kruže sećanja na klub *Plastik*, na jednom vizualu sam ja. Kad vidim to lice Hane Adrović kako gleda u mene, ne bih se mogla zakleti da sam to ja. Bila sam to ja. Tada. U jednom od prošlih života. Kao da je bilo pre trista godina. Momenti iz beogradskog života se smenjuju tako, ciklično, i za svaki se čini kao da je bio pre nekoliko desetina godina. Umiremo, a onda se ponovo rađamo.

Nedavno sam pričala sa drugaricom. Čini mi se da imam i previše tih fioka u kojima su prošli životi. Mislim da je to nastalo i delom iz traume privremenosti. Kao mala, selila sam se dosta. Ne samo ja već cela porodica, što zbog okolnosti koje nisu bile povoljne ni željene – što zbog dobrih prilika, boljeg stana u drugom delu grada. Rođena sam na Novom Beogradu i tamo sam živela skoro do polaska u školu, a onda smo se preselili na Zvezdaru. Tad je otprilike počeo i rat. O tome ne bih puno pričala. Pre svega, zato što se ničeg ne sećam direktno, sve sam kasnije otkrivala, saznavala. Devedesete su bile tenzične. Ništa nismo znali. U prvom razredu škole osećala sam

razliku zbog imena i prezimena, retko ko o tome ikada razmišlja kada se pomene moje ime.

Oficir kuca na vrata, u pratnji dva čoveka. Naravno da sam kao dete trčala da otvorim. Radovati se gostima je dečja perspektiva. „Zdravo, jesu ti tu roditelji?“, i onda prekid. To je moje sećanje u potpunosti bez značenja, koje tek kasnije, saznavanjem o ratu, dobijam. Šta je značio taj dolazak?

Zbog čestih selidbi uvek sam u polutraumi, svom poluizdanju. Nikad se nisam do kraja zbližila s prijateljima. Osećala sam da nema potrebe da se zbližavam, kada ću ubrzo opet otići. Privremenost čini ljudske odnose još krhkim nego što jesu. U fiokama mog života su i prijatelji. U svakom novom ciklusu sve što je bilo pre stavlja se u fioku. Da bi se išlo dalje. Nešto poput sezona veoma dugog serijala. Imam samo nekoliko prijatelja s kojima se družim više od deset ili petnaest godina. Mladima će to zvučati depresivno. Stalno kretanje, takav način života je oblikovao prijateljstva.

Put do „Nešto drugačije“

U mojoj porodici postoji izraz da smo svi mi koji se prezivamo Adrović izvrsni oratori. I moj stric je pisac i besednik, moj otac vrlo lepo piše, novinar je. Moja mama ima čak poseban izraz, veoma duhovit, koji kaže: „Adrović kad prohoda, odmah uzme stolicu i počne da priča.“ Od starta sam znala da ću puno govoriti.

*Politika** je bila ogromna medijska kuća. Tu sam se prvi put susrela sa medijima. Teško je danas uporediti *Politiku* sa bilo kojom kućom, čini mi se da nemamo tako veliku medijsku kuću. Dnevni tiraži *Politike* sredinom osamdesetih i kasnije bili su astronomski** – 350.000 primeraka, samo dnevnih novina svaki dan. Magazini kao što su *Bazar* ili *Politikin zabavnik* imali su bez problema 500.000 primeraka. U podrumu je bila štamparija, gore

* *Politika* je najstariji i najuticajniji dnevni list u ovom delu Evrope. Prvi put se pojavila na beogradskim ulicama oko 14 časova 25. januara 1904. godine.

** Najveći zabeleženi tiraž *Politike* bio je 25. decembra 1973. godine: 634.000 primeraka.

televizija, u prizemlju u Makedonskoj ulici bila je menza. Kad kažem menza, zvuči pomalo siromašno – to je bio pravi restoran. Imali su sopstvenu distribuciju.

Sećam se, dolazila sam tu, tata je radio kao reporter. Brat i ja smo sa njim razvijali fotke. Sigurna sam da je to bio moj prvi susret s medijima – sa one strane. Impresioniralo me je kako nastaje ono što gledamo i čitamo. Kako nastaju fotografije – u mračnoj komori. Bilo je nekoliko mračnih komora. Kroz ceo proces smo prolazili zajedno: potapanje u razvijач, čekanje da se osuše – taj proces nije bio brz kao danas i ostavljao je vremena da razmišljamo o tome što radimo. Čini mi se, i da cenimo taj rad. Iako i danas ponekad imam isti osećaj da su fotografije magija.

Ubrzo sam saznala i za televizijske emisije. Dečjim TV emisijama je uvek trebalo nove dece. Ako se neko pita ko su deca iz emisija, to su najčešće deca zaposlenih u medijskoj kući. Sad razmišljam kako je to možda bilo održivo rešenje, poput novih kancelarija u Silicijumskoj dolini gde zaposleni mogu da dovedu decu – nešto poput vrtića. Moja prva emisija je bila jedna u kojoj su voditeljka Tanja Obradović i lutak Srećko bili domaćini.

Na dečjem programu TV *Politike* postojao je kviz „Superklinci“. Tokom leta nije imao takmičarski karakter, a emisije su bile tematski osmišljene. Isto tako, emisija „Hitić“ se tokom leta emitovala bez prisustva dece u studiju i uz telefonska uključjenja. Autorka Tanja Obradović razgovarala je sa gledaocima, a lutak Srećko bio je reporter sa terena. Nakon toga, kada je stekao popularnost, postao je domaćin i u emisiji „Eci, peci, pec“, koja se emitovala u dnevnom terminu od 18 časova i 10 minuta.

A pre nje je bila Dragana koja je imala emisiju. Prvi put sam se pojavila u toj emisiji sa možda tri ili četiri godine.

Bila sam mala i nosila sam naočare već od druge godine, pa sve do petnaeste-šesnaeste. Deca su u toj emisiji sedela u krugu i uživala. Bila sam potpuno oduševljena, imala sam obezbeđenu facu jer mi je magija televizije još tad bila zanimljivija od svega drugog. Gledala sam u kamere, kako su postavljene, gde su mikrofoni i sve ostalo. Studio! Kao Alisa sa one strane ogledala. Mi to i jesmo bili u emisiji sa one strane sveta koji smo svi voleli i gledali kod kuće misleći da ga razumemo. Kako smo vrlo rano raščinili tu magiju, za nas TV emisije, novine, ilustrovani časopisi nikad više nisu bili isti. Bili smo i sa druge strane ekrana. I od tada bih, kad god gledam neki sadržaj, mislila o svemu onome što se ne vidi.

Znam da se ne vidi sav taj rad odmalena, možda je zato bitno pričati o detinjstvu. Išla sam na takmičenja u solo pevanju, u recitovanju. Baka je bila učiteljica, tetka Biljana Slović, devojčako Vujović, predavala je na FDU dikciju i u porodici su uvek svi lepo i pravilno govorili. Postoje sigurno i porodične predispozicije, ali definitivno je TV *Politika* učinila da se zaljubim u medije. Ne znam koliko je uopšte u redu govoriti o predispozicijama jer sve što sam naučila nije u mene uliveno rođenjem, već kroz poštovanje mojih interesovanja i rad. Jedno je kad se moja mama šali sa Adrovićima, a sasvim drugo je kad moraš da učiš napamet pesmu, ponavljaš toliko puta i na kraju staneš pred publiku.

Prvi posao u medijima bio je 2005. u *Politici*, a drugi već 2009. godine. Sa mnom je kontaktirao Saša Al Hamed, koji je radio emisiju na TV *Foxu*.* Tada je u Srbiji postojala

* Televizija *Fox* bila je stanica sa nacionalnom frekvencijom u Republici Srbiji.

franšiza na magazin *Time Out*, koji je pratio dešavanja u gradu. Dogovarali smo se da je ponudimo televiziji Fox. Zarada od emisije bi se delila – prvi blok reklama imala bi televizija, drugi mi i svi bismo zarađivali. Meni je to bilo dosta drugačije od onoga što sam znala o televiziji. Ali da se za trenutak vratim unazad da bih objasnila zašto.

U to vreme ja sam na faksu, studiram ekonomiju. Ne znam zašto sam odabrala baš ekonomiju, ali to je bila vrlo svesna odluka. Iz Trinaeste većina je upisala ili ekonomiju ili prava i ETF, takva je bila moja generacija. Upisala sam Ekonomski i tražila šta je to što želim da učim. Nisam želela da studiram novinarstvo na Fakultetu političkih nauka, nisam sebe videla kao istraživačku novinarku. Uvek sam znala da želim da se bavim zabavnim programima. Kada sam birala fakultet, nije bilo mesta gde sam mogla da studiram baš to što želim – *entertainment*. Ekonomija je bila najbliža ideji šou-biznisa.

Paralelno sa faksom sam pokušavala da radim. Kažem namerno „pokušavala“ jer to nisu uvek bili uspešni pokušaji. Nisam kontinuirano radila. *MTV Adria* je tada došla u Srbiju i imali su redovno audicije za nova lica. Prvi put, 2005, baš sam jako fejlovala. U klubu *Underground* su bile audicije, sećam se. Te godine su primili Galeba Nikačevića, Martinu Vrbos, Lanu Borić, Ivana Šarića. Ninoslav Jovanović je tada bio direktor.

Audicija za MTV izgledala je sasvim obično. Kamera te snima, uzmeš nasumice papir sa jedne gomile i najaviš prema uputstvima. Nisam imala tremu, tačnije, imala sam normalnu, pozitivnu tremu jer mi je bilo stalo da počnem da radim na domaćoj verziji MTV-ja.

MTV je bila televizija na kojoj sam odrasla, kao i mnogi moji vršnjaci. Kada sam uzela te papire i počela da govorim, desilo se nešto što mi se nikad pre i nikad kasnije nije ponovilo. Papiri su mi ispali iz ruke. Ne mogu to da objasnim, nisam imala drhtavicu ili slično. I u tom kratkom trenutku, dok mi papiri lete iz ruku, uspela sam da krajičkom oka spazim žiri. Žiri su činili zaposleni na MTV-ju. Oni su prevrtali očima i bilo je baš ružno. Danas kad mislim o tome, imam podeljeno mišljenje. Sa jedne strane, tako je malo falilo da te diskvalifikuju – sve je bilo promašaj, ako zastaneš, zamuckuješ, imaš tremu ili, kao ja, ispustiš papire. Sa druge strane, čini mi se preoštro, posebno u poređenju sa TV formatima sad. Ne želim da pričam kako je ranije bilo bolje nego sad – jer nije, ali bili su dosta stroži kriterijumi, manje televizijâ, veća gledanost, sigurno i više novca u opticaju. Niko nije želeo da rizikuje sa početnicima 2005, ali moramo razumeti koje je to vreme bilo. Teško je zamisliti danas svet bez onlajn platformi kao što su *Facebook*, *Youtube* i *Tiktok*. Na ponovljenom konkursu 2007. godine sam prošla. Razbila sam, ali već sam znala i kako izgleda, bilo je neuporedivo lakše. Još u toku probe znala sam da ću proći. Jednostavno, bilo je bez ikakve greške. Znala sam da ću proći u uži izbor. Tada smo bile Una Senić i ja. U tom momentu MTV je prešao iz Slovenije u Beograd i projekat na kome je trebalo da radimo pada u vodu, a nas zadržavaju na stendbaju. I kada uradiš sve dobro i daš sve od sebe, nekad se ipak ne odvija sve po planu. U čekanju da MTV počne sa radom pojavljuje se Saša Al Hamed, koga sam pomenula, i mi počinjemo da radimo zajedno.